

ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՆՑՅԱՆ

ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

I

Նվիրվում է

**Վանցյանների գերդաստանի
արժանավոր ներկայացուցիչներ,**

Հայրենական մեծ պատերազմի մասնակիցներ՝

Փրիգոր Պարույրի Վանցյանի

**(ծնվ. 25.12.1922թ., գ. Բեժանո,
մասնագիտությամբ՝ մեխանիկ)**

և

Լորենց Պարույրի Վանցյանի

**(ծնվ. 28.04.1924թ., գ. Բեժանո,
մասնագիտությամբ՝ պանրագործ,**

ԽՍՀՄ Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշանակիր,

**ԽՍՀՄ Ժողովրդական ցուցահանդեսի
ոսկե և արծաթե բազմակի մեդալակիր)**

ՀՈՐԵԼՅԱՆՆԵՐԻՆ

**Посвящается
ЮБИЛЕЯМ**

**Достойных представителей семьи Ванцянов,
Участников Великой отечественной войны**

Григора Паруйровича Ванцяна

(родился 25.12.1922г., с.Бежано, механик по профессии)

и

Лоренца Паруйровича Ванцяна

**(родился 28.04.1924г., с. Бежано, сыродел по профессии,
орденоносец Трудового Красного Знамени СССР,
золотой и серебрянный многократный медалист
Выставки достижений народного хозяйства СССР)**

**ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ**

«ՋԱՎԱԽՔԻՆ ԱԶԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

**«ԱՐՄԵՆ ԵՎ ԹԱԹՈՒԼ ՂԱՐՍԼՅԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ»
ԳՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ**

ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՆՅՅԱՆ

**ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ
ԵՐԿՈՒ ՀԱՏՈՐՈՎ**

I

ՀԱՏՈՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2015

8679
6798

Գիրքը հրատարակվում է
«Արմենի և Թարուլ Ղարալյանի եղբայրներ»
գրական հիմնադրամի
(բարերար՝ *Արմեն Ղարալյան*)
և
«Չավախիքի սօցիոլոգիան» հիմնադրամի
(բարերար՝ *Սերգեյ Վանցյան*)
նյութական միջոցներով

Книга издается финансовыми средствами
Литературного фонда
“Братья Армен и Татул Гарсляны”
(благодетель Армен Гарслян)
и
Фонда *“Поддержка Джавахку”*
(благодетель Сергей Ванцян)

ՀՏԴ 811.19
ԳՄԴ 81.2Հ
Վ 228

**Գիրքը հրատարակության է երաշխավորել ՀՀ ԳԱԱ
պատմության ինստիտուտի գիտական խորհուրդը**

Книга издается по рекомендации научного совета
Института истории НАН РА

Ժողովածուն կազմել և հրատարակության է պատրաստել
Վահե Սարգսյանը

Сборник составил и подготовил к изданию
Vage Sarkisyan

Վանցյան Գրիգոր

Վ 228 Երկերի ժողովածու երկու հատորով: Հատոր I / Գրիգոր Վանցյան:
Կազմ. Վ. Սարգսյան.- Եր.: «Գրական հայրենիք» ՓԲԸ («Հայաստան»
հրատ.), 2015, 728 էջ:

Григор Ванцян: Собрание сочинений в двух томах , том I:

/Составитель: В.Саркисян Ер.: ЗАО “Гракан айренник” (изд.
“Айастан”), 2015, 728 стр:

Հատորում ամփոփված են անվանի լեզվաբան, հայագետ **Գրիգոր Վանցյանի (1870-1908 թթ.)** տարբեր տարիներին հրատարակված գիտական և հրապարակախոսական բնույթի հոդվածները, գրքերը, նամակները, ինչպես նաև հեղինակի առաջին գիրքը՝ «Հայ հեղինակները» (Թիֆլիս, 1910, 4-րդ հրատարակություն): Հեղինակի գործերի առաջին համահավաք ժողովածուն է: Նախատեսված է պատմաբան-ազգագրագետների, լեզվաբանների, ինչպես նաև ընթերցասեր լայն շրջանների համար:

В томе обобщены научные и публицистические статьи, книги, письма известного лингвиста, армяноведа Григора Ванцяна, изданные в разные годы, а также первая книга автора “Армянские авторы” (Тифлис, 1910, IV издание). Первое целостное собрание трудов автора предназначено для историков-этнографов, лингвистов, а также широких кругов любителей чтения.

ՀՏԴ 811.19
ԳՄԴ 81.2Հ

ISBN 978-5-540-02371-9

© «Ջավախքին աջակցություն» հիմնադրամ,
«Արմեն և Թարուլ Վարսյան եղբայրներ» գրական հիմնադրամ, 2015

©Фонд “Поддержка Джавахку”, литературный фонд
“Братья Армен и Татул Гарселяны” 2015

© Վահե Սարգսյան, կազմ., Vage Sarkisyan, составитель, 2015

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Վահե Սարգսյան.	7
Գրիգոր Վանցյան. Կյանքն ու ստեղծագործական ուղին.....	35
Հոդվածներ.....	35
Երկու խօսք մեր ուսումնարանների եւ ուսուցիչների ապահովութեան մասին.....	36
Օրէնք եւ կազմակերպութիւն.....	46
Հում նիւթեր հայ համայնքի ուսումնասիրութեան.....	58
Արեւորդոց խնդիրը.....	75
Կեանքի ծագումը.....	89
Քննական.....	98
Երկու խօսք մեր գրաբարբառների միութեան մասին.....	109
Նախահայերէնի հետքեր զօկերէնում.....	116
Իմ քննադատներին.....	120
Քաօս.....	125
Լարեր.....	128
Այց Լեմբերգի հայերին.....	129
Արեւորդոց մասին երկու խօսք.....	133
Նախահայերէնի հետքեր զօկերէնում.....	138
Եւզինէ. քատերգութիւն երեք գործողութեամբ Շիրվանզադէի.....	141
Ղ. Աղայանց.....	151
Փիլիսոփայական գրոյցներ.....	153
Խաչատուր Աբովեանի կորուստը.....	170
Հայ բոշաներ.....	174

Պատմական ակնարկ բռնաների անցեալից.....	202
I Բռնաների անունը.....	202
II Բռնաների ծագումը.....	205
III Բռնաների Հայաստան մտնելը եւ բնակութեան այժմեան տեղերն ու թիւը	206
IV Բռնաների քրիստոնէութիւն ընդունելը.....	211
Հայեր բռնաներից.....	223
Մատենախոսութիւններ.....	233
Գրախօսութիւններ.....	234
Լալայեանց Երուանդ «Ջաւախքի բուրմունքը».....	234
Արիստակէս Լաստիվերցի «Հայոց պատմութիւն» (թարգմ.՝ Մինաս քահանայ Տէր-Պետրոսեանց).....	239
Ազգագրական հանդէս (Ա գիրք, 1896).....	241
Յովնանեան Վ. «Հետազօտութիւնք նախնեաց ռամկօրէնի վրայ».....	251
Եկմալեանի «Պատարագի երգեցողութեանց».....	255
Էբբերս Գ. «Մարդ են» (վէպ).....	256
Փափագեան Վ. «Հայ բռնաներ».....	267
Մատենախօսութիւն.....	270
.....	285
Նամակներ.....	286
Նամակներ Հովհաննէս Թումանյանին.....	286
*** 16.12.1890.....	287
*** 18.02.1892.....	289
*** 08.04.1893.....	291
Նամակ խմբագրին.....	294
Բաց նամակ «Մշակ» ի խմբագրութեան.....	

Թարգմանություններ.....	297
Գինա Ռանիյչիչ - բոշա բանաստեղծուհի. Վլիսլոցկիից.....	298
Կարմիր զատիկի գիշերը (Պատկեր В. Короленко-ից).....	311
Երազ եւ իրականություն.....	319

ԳԻՐՔ

«ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ», Թիֆլիս, 1910.....	339
Առաջաբանի տեղ.....	340

Ա. ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԲԱԺԻՆ

1. Մեսրոպ Թաղիադեանց.....	341
2. Նամակ երեսանցիներին.....	344
3. Տիկին Սիրվարդին.....	348
4. Խաչատուր Արովեան.....	349
Արովեանի մանր գործերը.....	352
5. Առաջաբան.....	354
6. Հայրենի հողը.....	357
7. Երեսանի բերդը.....	358
8. Աղասու մօր նամակը.....	360
9. Աղասու կնոջ նամակը.....	361
10. Չմեռ.....	363
11. Ամառ.....	364
12. Չանգի.....	367
13. Էշն ու բլբիլը.....	369
14. Գիժն ուսումնարանում.....	371
15. Սոխն ու սխտորը.....	374
16. Ստեփաննոս Նազարեան.....	375
17. Ս. Սահակ.....	377

18. Նոր տարուայ խորհրդածութիւն.....	378
19. Մայրենի լեզու.....	379
20. Գամառ - Քաթիպա.....	380
21. Խելք և խորամանկութիւն.....	385
22. Մայրաքաղաքում կրթուած հայ երիտասարդ.....	387
23. Մայրաքաղաքում կրթուած հայ օրիորդ.....	388
24. Վարդան Մամիկոնեանի երգը.....	389
25. Քահանայ.....	391
26. Արաքսի արտասուքը.....	392
26.* Ռափայէլի ընկերները.....	393
27. Ինձ համար չէ.....	394
28. Երգ պանդուխտ պատանեկի.....	395
29. Միքայէլ Նալբանդեան.....	396
30. Հայաստանի պանդուխտը.....	399
31. Վահան Մամիկոնեանի պատասխանը.....	401
32. Աղքատ կին.....	402
33. Մեսրոպ Թաղիադեանց.....	404
34. Ազգասէր օրագրի մասին.....	405
35. Վերք Հայաստանու մասին.....	405
36. Երգ ազատութեան.....	407
37. Երգ ազատութեան.....	408
37. Պերճ Պոռտեան.....	410
38. Չմեռ.....	412
39. Գարուն.....	415
40. Ամառ.....	416
41. Աշուն.....	419
42. Գիղական դպրոց.....	424
43. Գաբրիէլ Սունդուկեան.....	

44. Պէպօ.....	425
45. Գեւի երդումը.....	429
46. Սմբատ Շահազիզ.....	432
47. Երագ.....	433
48. Աշտարակ.....	433
48. Գիշեր.....	434
50. Գէորգ Բարխուդարեան.....	435
51. Չօն.....	436
52. Արձագանք.....	437
53. Րաֆֆի.....	438
54. Մի պատկեր ռուս-թուրքական պատերազմից.....	438
55. Ռշտունցի.....	446
56. Լուսաւորչի տոհմը.....	447
57. Արաքս.....	449
58. Ղազարոս Աղայեան.....	450
59. Արութիւնի աղօթքը.....	452
60. Չմեռն է.....	452
61. Աշուղ.....	454
62. Աշուղների մրցումը.....	455
63 . Շիրվանզադէ.....	460
64. Հրդեհը նաւթահանքում.....	461
65. Հոգեհաց.....	464
66. Մուրացան.....	467
67. Երկու ճամբորդ.....	468
68. Խորհրդաւոր միանձնուհի.....	473
69. Լէօ.....	486

70. Լէօի նշանակութիւնը.....	487
71. Թաթախման երեկոյ.....	488
72. Աստուածների բողոքը.....	494
73. Կոստանդին Մելիք- Շահնազարեանց.....	499
74. Իմ պանարանը.....	500
75. Էշը Երոպայում եւ Կովկասում.....	506
76. Յովհ. Յովհաննիսեան.....	513
77. Բանաստեղծի սերը եւ իղձը.....	514
78. Ժայռ.....	516
79. Բանաստեղծի քունը.....	517
80. Բանաստեղծի մահը.....	518
81. Երգչին.....	518
82. Ամենայն անգամ.....	519
83. Դու ծաղկում ես.....	519
84. Դու երևեցար.....	520
85. Արագն եկաւ.....	521
86. Իմ ազգին.....	521
87. Գարուն.....	522
88. Ճեմում էի.....	523
89. Մայրս.....	524
90. Քուն եղիր, հոգեակ.....	525
91. Վարդանանց օրը.....	526
92. Ալագեազ բարձր.....	527
93. Այ վարդ-աղջիկ.....	527
94. Գարուն.....	528
95. Հատիկ.....	

96. Երգչի անեծքը.....	529
97. Անգրագետ.....	530
98. Մայրերը.....	531
99. Ողորմած եղէք.....	542
100. Արծիւն ու ճիճուն.....	545
101. Թէ շրջում եմ.....	546
102. Մարգարէ.....	547
103. Հրեշտակ.....	548
104. Երբ մեղմ ծփում է.....	548
105. Լօռի.....	549
106. Իգիթի սպանուիլը.....	550
107. Համերգ.....	551
108. Այվագովսկու նկարի առջեւ.....	551
109. Մայրիկս.....	552
110. Գիշեր.....	553
111. Չմեռ.....	553
112. Մաճկալ.....	554
113. Որսկան աղբեր.....	554
114 Նման գայլերի.....	555
115. Կուգե՞ս լինիմ.....	556
116. Իմ սիրտն այնտեղ է.....	556
117. Հերոսի շիրիմը.....	557
118. Թարթար.....	558
119. Լալուար սարը.....	559
120. Սար գնալը.....	560
121. Համբարձման գիշեր.....	563

Բ . ՊԱՏՄԱԿԱՆ

122. Կառավարութիւնը հին հայոց մէջ.....564
123. Հողագործութիւնը եւ անասնորը հայոց մէջ.....566
124. Մեիրուժան Արծրունի եւ Սմբատ Բագրատունի.....569
125. Աւարայրի կռիւր.....572
126. Ե. դարու հայ կանայք.....579
127. Վասակի վերջին օրերը.....582
128. Վահան Մամիկոնեան.....583
129. Վահանի մարգպանութիւնը.....586
130. Ջրօրհնէքը Լեւոն թագաւորի օրով.....588

Գ. ՃԱՄԲՈՐԴԱԿԱՆ

131. Լեհաստանի հայերը.....590
132. Դէպի Անի.....599
133. Կարին կամ Էրզրում.....601
134. Հնդկաստանի հայերը.....603
135. Մի պտոյտ Նագասակի փողոցներում.....604

Դ. ԱԶԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

136. Գնչուներ եւ հայ բօշաներ.....614
137. Երոպացոց կարծիքը հայերի մասին.....618
138. Ա.Վ. Ելիսէվի կարծիքը հայոց մասին.....621

Ե. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՄՈՒԹԻՒՆ

139. Գողթան երգեր.....623
140. Ի Լեւոն որդի Հեթոնյ Ա.....625

141. Ողբ ջողայեցոց.....	625
142. Սասունցի Դաւիթ.....	626
143. Սասունցի Դաւթի քաջագործութիւնը.....	627
144. Պանդուխտ առ կռունկն.....	633
145. Երգ շինականաց.....	634

Ջ.ԱՇՈՒՂՆԵՐ

146. Քուչակ Նահապետ.....	635
147. Սիրոյ երգեր.....	635
148. Խրատական.....	636
149. Պանդուխտին.....	636
150. Սայեաթ -Նովա.....	637
151. Խրատ.....	639
152. Դուն էն գլխէն.....	639
153. Երգչի պարտաճանաչութիւնը.....	640
154. Ասում ես՝ դիմացիր.....	640
155. Միսկին Բուրջի.....	642
156. Էջմիածին.....	644

Է. ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ ԵՒ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԲԱԺԻՆ

157. Վենետիկի և Վիեննայի Մխիթարեանները.....	646
158. Ղևոնդ վարդապետ Ալիշան.....	653
159. Նաւասարդի տօները.....	655
160. Սահակ կաթուղիկոս.....	658

161. Պլաուլն Ասարայրի.....	662
162. Ծերենց- բժ. Յովսէփ Շիշմանեան.....	663
163. Յովնանի տեսիլքը.....	665
164. Կիլիկիոյ վիճակը ԺԱ. դարում.....	671
165. Սկրտիչ Պեշիկթաշլեան.....	673
166. Եղբայր եմք մեր.....	674
167. Գարուն.....	675
168. Յակոբ Պարոնեան.....	676
169. Մեծապատիւ մուրացկաններ.....	677
170. Գարեգին եպ. Սրուանձտեան.....	685
171. Առաւօտ.....	685
172. Իմաստուն ջուլիակը.....	687
173. Պետրոս Դուրեան.....	689
174. Տրտունջք.....	689
175. Լճակ.....	691
176. Իմ մահը.....	692
177. Արփիար Արփիարեան.....	695
178. Հին Էֆէնտին եւ նոր քահանան.....	701
179. Ամպը.....	701
180. Խունկը.....	702
181. Միօգօթիս.....	703
182. Չկնորս.....	705
183. Թուղթ բաց անող մայրը.....	

ՌՈՒՍ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

184. Ջրահեղձը.....	708
185. Սպիտակ զգեստ.....	711
186. Մուրացկան.....	713
187. Աղանիներ.....	714

ԳՐԻԳՈՐ ԽԱՉԱՏՈՒՐԻ ՎԱՆՅԱՆ

ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՏՈՐՈՎ

I

ՀԱՏՈՐ

ГРИГОР ХАЧАТУРОВИЧ ВАНЦЯН

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

В ДВУХ ТОМАХ

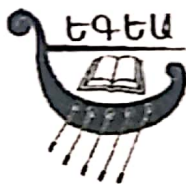
I

ТОМ

На армянском языке
Ереван “Айастан” 2015

*Հրատ. խմբագիր՝ Վահագն Սարգսյան,
Համակարգչային մակետը՝ Տարևիկ Գրիգորյանի
Կազմի համակարգչային ձևավորումը՝ Սոնա Մաղարյանի*

Տպագրությունը՝ «Եգեա» տպագրատան

**Ստորագրված է տպագրության՝ 07.07.2015թ.:
Ծավալը՝ 45.5 տպ. մամուլ: Չափսը՝ 60X84 1/16:
Տպաքանակը՝ 400:
Գինը՝ պայմանագրային:**

«Հայաստան» հրատարակչություն. Երևան, Իսահակյան 28: